COĞRAFYACILAR DERNEĞİ
Coğrafyacılar Derneği Uluslararası Kongresi Bildiriler Kitabı
21-23 Mayıs 2015, Gazi Üniversitesi, Ankara

VAN İLİNDE GERÇEKLEŞTİRİLEN KIRSAL KALKINMA PROJELERİ VE MEKÂNSAL DAĞILIŞLARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

An Assessment On Rural Development Projects Applied In Van Province And Their Spatial Distibutions

Ramazan OKUDUM[1], Faruk ALAEDDİNOĞLU[1]

ÖZET

Kırsal kalkınma kavramı Birleşmiş Milletler tarafından 'kırsal alanda yaşayan en yoksul kesimi oluşturan küçük çiftçiler, kiracı üreticiler ve topraksız köylülerin refah düzeyini yükseltmek' olarak tanımlanmaktadır. Tanımdan da kısaca anlaşılacağı üzere kırsal kalkınmanın amacı, kırsal alandaki yaşam standardının sosyo-ekonomik anlamda yükseltilmesidir. Bu sayede kırsal birimin ekonomik anlamda kalkınması hedeflendiği gibi sosyal hayatın da kişilerin beklentilerini kısmen karşılayacak düzeyde geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Zira kırsal kalkınma, ekonomik iyileşme kadar kişilerin şehirsel yaşamda tanık oldukları rekreasyon imkanlarının kısmen kırsal alanda da karşılanmasını hedeflemektedir.

Kırsal kalkınmanın tesis edilmesinde çok sayıda organizasyonun doğrudan veya dolaylı katkısı bulunmaktadır. Bunlar arasında en fazla öne çıkanlar Kalkınma Ajansları, Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu, Avrupa Birliği fonları ve Gıda, Tarım ve Hayvancılık İl Müdürlükleri'dir. Bu bağlamda araştırmaya konu olan Van ilinde bu organizasyonların kırsal kalkınmaya etkileri ve sonuçları irdelenmiştir. Özellikle son yıllarda bu tür organizasyonların desteklediklerı projelerin sayısının arttığı ve hızlı bir şekilde hayata geçirildiği tespit edilmiştir. Gerek proje uygulamaları gerekse bu kurumlarla yapılan görüşmeler neticesinde ilde yürütülmekte olan kırsal kalkınma politikaları hakkında bir takım somut bulgular elde edilmiştir. Şüphesiz Van için büyük oranda gerekli olan bu projelerin başarıları konusunda bir takım sorunların olduğunu söylemek mümkündür. Diğer bir ifadeyle proje kapsamında gerçekleştirilen uygulamalar ve elde edilen sonuçların başarıları sorgulanır düzeydedir. Çünkü projenin uygulanması ve hedefe ulaşması sürecinde fizibilite çalışmalarındaki yanlışlıklar, insan kaynakları, altyapı ve üstyapıdaki yetersizlikler çok fazla dikkate alınmamıştır. Bu durum, önemli miktarda mali destek gören projelerin tam anlamıyla başarılı olmasında bir engel olarak görülmektedir. Ayrıca bölgenin dinamiklerinin yeterince dikkate alınmadığı ve çok başlılığın da bir sorun olarak ortaya çıktığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kırsal Kalkınma, Van İli, Kırsal Proje, Kırsal Yaşam, Bölgesel Farklılık

ABSTRACT

Rural development notion is defined by United Nations as 'improving the level of welfare of the poorest community including small farmer, tenant farmer and landless peasant in rural area. As briefly understood from the definition, aim of rural development is to improve life standard in socio-economic sense in rural area. By this means, as well as economic development is aimed in a rural unit, improvement of social life is planned at partial level of meeting people's expectations. So, in addition to economic improvement, rural development for rural spaces relatively aims to build recreation areas which are commonly experienced in an urban life as well.

A number of organizations directly or indirectly contribute to build rural development in a place. Some of the most well-known of them are Development Agencies, Rural Development Support Institution, European Union Funds and Provincial Directorates of Agriculture. In this sense, in Van Province as study area results and effects of these organizations on rural development are examined. Especially, in the recent years it is detected that the number of projects that is supported by that kinds of organizations has increased and they have been urgently carried out. A certain tangible findings about the rural development policies conducted in Van Province are obtained from both project applications and interviews with those institutions. There is no doubt it is possible that there are certain problems about the success of that projects that are crucially a need for Van. Moreover, applications conducted in the projects and the successes of results obtained are doubtful because mistakes in feasibility, human resources, inadequacy in infrastructure and superstructure aren't sufficiently considered. Thus,

1 Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Coğrafya Bölümü, ramazanokudum@hotmail.com, alaeddinoğlu@yyu.edu.tr

it is seen as an obstacle to result in success for the supported projects with a serious cost. Also, it is detected that dynamics of that region wasn't sufficiently considered and there is a multi-headed structure creating some problems in the application.

Key Words: Rural Development, Van Province, Rural Project, Rural Life, Regional Disparity

1. GİRİŞ

Kırsal alandaki yaşam standardının hem ekonomik hem de sosyal yönden yükseltilmesi veya iyileştirilmesi olan kırsal kalkınma, dünya çapında giderek yaygınlık kazanmaktadır. Zira, sanayileşme sürecinin hızlandırdığı kırdan kente göç hareketi kırsal yaşamın sürdürülebilirliğini tehdit etmeye başlamıştır. Bu sürecin doğal bir sonucu olarak kırsal alanlar boşalmaya başlamış ve kırsal alana dayalı temel gıda maddelerinin üretiminde ciddi düşüşler meydana gelmiştir. Dolayısıyla tüm bunlar ekonomik ve sosyal yaşam üzerinde olumsuz etkilere neden olmuştur. Kırsalda yaşanan bu sorunların çözümünde ve kentlerin ihtiyaç duyduğu bir takım temel ihtiyaçların karşılanmasında kırsal kalkınma, kritik bir rol üstlenmiştir.

Kırsal kalkınma kavramı 19. yüzyılın başlarında ortaya çıkmış ve uluslararası alandaki gelişmelere paralel olarak pek çok değişikliğe uğrayarak günümüze kadar gelmiştir (Gülçubuk, 2010). Avrupa Birliği'nde kırsal kalkınma faaliyetleri ise tarımsal politikalar kapsamında 1950'lerde Ortak Tarım Politikası (OTP)'yla başlamıştır. İlerleyen zamanda politikalar kırsal alanları ilgilendiren diğer unsurlar da ele alınarak oluşturulmuştur. Avrupa Birliği, aday ülkelerde kırsal kalkınmayı desteklemek için farklı dönemlerde bir takım programlar uygulamıştır (Işık ve Baysal, 2011).

Türkiye'de kırsal kalkınma kavramı batılı ülkelere göre oldukça yenidir. Ancak Cumhuriyet Dönemi ve sonrasında kırsal kalkınma kapsamına alınabilecek bir takım farklı kavramlar gündeme gelmiştir. Bunların en çok bilineni toplum kalkınması, köy kalkınması ve tarımsal kalkınmadır (Bakırcı, 2007; Kayıkçı, 2009: Geray, 2011; Aydın, 2013). Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne uyum süreciyle birlikte kırsal kalkınma daha fazla önem kazanmıştır. 17 Aralık 2004 tarihindeki Avrupa Birliği Brüksel Zirvesi'nde alınan karara dayanarak 3 Ekim 2005 tarihinden itibaren Türkiye, Avrupa Birliğine tam üyelik için müzakerelere başlamıştır. Böylece Türkiye ile AB arasındaki ilişki, çok önemli ve yepyeni bir sürece girmiştir. Gelinen aşamada bütün başlıklarda tarama süreci tamamlanmış, bazı başlıklarda ise müzakere süreci sonuçlandırılmıştır (Bakırcı, 2007; Dağ, 2007). Avrupa Birliğine uyum sürecinin hızlandığı bu dönemle birlikte Türkiye, AB standartlarını yakalamak için özellikle tarımsal ve kırsal alanda önemli reformları hayata geçirmeye başlamıştır.

Kırsal kalkınma, farklı kişi veya kurumlar tarafından farklı şekilde tanımlanmıştır. Avrupa Birliği'ne göre kırsal kalkınma 'sadece kırsal alanlarda yaşayan yoksul kitlenin refah seviyesinin yükseltilmesi değil aynı zamanda bu alanlarda yaşayan bütün nüfus kitlesinin daha iyi koşullarda yaşaması, varlığını sürdürmesi gibi nüfusa yönelik çabalarının yanı sıra, kırsal yaşamın devamlılığının sağlanması, çevrenin korunması, doğal kaynakların sürdürülebilir kullanılması ve kırsal mirasın korunması' şeklinde tanımlamaktadır. Devlet Planlama Teşkilatının tanımına göre kırsal kalkınma 'kırsal toplumun ülke gelişmişliği ve refahından, yerinde kalkınarak pay alması ve kaynaklara daha iyi ulaşım, refah ve gelirin dengeli paylaşılarak geliştirilen yaşam düzeyidir' (DPT, 2000). Bakırcı ise kırsal kalkınmayı 'kırsal alan veya kırsal yerleşme olarak tanımlanan alanlardaki sosyal, kültürel ve ekonomik tüm şartların, çevre koruma ve sürdürülebilirlik ilkeleri çerçevesinde bu bölgelerde yaşayan insanların refah ve yaşam düzeylerinin yükseltilmesine yönelik plan, politika ve uygulamaların bütünü olarak tanımlamaktadır (Bakırcı, 2007). Chambers'a göre ise kırsal kalkınma; yoksul köylü kadın ve erkekler gibi belirli grupların kendileri ve çocukları için ihtiyaç duydukları ve istediklerinden daha fazlasını elde etmelerini mümkün kılan bir stratejidir (Chambers, 1998).

Çalışma sahası olarak Van ilinin seçilmesinde, ilde yürütülen kırsal kalkınma uygulamalarının belirleyici bir rolü olmuştur (Şekil 1). Zira, ildeki projelerin hem kır-kent hem de sektörel dağılışı akademik anlamda incelenmeye değerdir. Çalışma sahası bu açıdan değerlendirilecek olursa ildeki projelerin önemli bir kısmı kırsalda değil şehir ve ilçe merkezlerinde toplanmıştır. Yani, adından da anlaşılacağı üzere 'kırsalda' uygulanması gereken projeler tam aksine şehir merkezlerinde uygulanmaktadır. Bu sebeple Van'da uygulanan kırsal kalkınma projeleri, başlangıcından yürütülmesine ve sonuçlanmasına kadar tüm aşamalarda derinlemesine irdelenmelidir.

Çünkü uygulamalardaki yanlışların, zaman, emek ve parasal konularda önemli kayıplara neden olacağı unutulmamalıdır. Bu yönüyle, ildeki projelere eleştirel bir bakış geliştirilmeye çalışıldığı gibi sektörel bazda da projelerin nerelerde ve neden yoğunlaştığı açıklanmaya çalışılmıştır.

Şekil 1. *Çalışma Alanı Lokasyon Haritası*

2. MATERYAL VE YÖNTEM

Çalışmada kullanılan istatistiklerin elde edilmesi sürecinde çok farklı sayıda kurumla görüşme gerekliliği ortaya çıkmıştır. Çünkü kırsal kalkınma projeleri tek bir resmi kurum tarafından değil farklı kurumlar tarafından yürütülmektedir. Bu durum, kırsal kalkınma istatistiklerinin elde edilmesinde birbirinden farklı kurumlarla görüşmeyi zorunlu kılmaktadır. Bu çerçevede resmi istatistiklerin talep edildiği kurum ve ona bağlı alt kurumlar şunlardır: Van Gıda, Tarım ve Hayvancılık İl Müdürlüğü, Türkiye Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu Van İl Müdürlüğü (TKDK), Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı (DAKA) ve Avrupa Birliği MEDA Fonu (Mediterranean Economic Development Area-Akdeniz Kalkınma Yardımları) tarafından desteklenen Doğu Anadolu Kalkınma Projesi (DAKP).

Bu birimlerden elde edilen istatistiklerde projelerin sektörel dağılımı, uygulandığı mahalle, proje bütçesi ve uygulama yılına dair veriler bulunmaktadır. Ancak DAKP kapsamında yürütülen projelerde bütçe miktarı ve uygulama yılına dair veriler bulunmamaktadır.

DAKP kapsamında yürütülen projelerin toplam bütçesi bilinmemekte sadece hibe miktarı bilinmektedir. Bu projeler 2004-2006 yılları arasında uygulanmış ve sonrasında proje desteğine son verildiği için yürütülen projelerle ilgili detaylara ulaşılamamıştır. DAKP kapsamındaki 68 proje kırsal kalkınma kapsamına alınarak çalışmaya dahil edilmiştir. 68 projenin 14'ünün hangi mahallelerde yürütüldüğü tam olarak bilinmemektedir. Bu yüzden 14 projenin harita üzerindeki dağılışı yapılmamıştır. Yine veri toplama sürecinde resmi kurum yetkilileriyle mülakatlar yapılarak projelerin uygulama süreci ve sürdürülebilirliği hakkında detaylı bilgiler elde edilmeye çalışılmıştır.

Resmi kurumlardan elde edilen bu istatistikler Coğrafi Bilgi Sistemleri'ne (10.2) aktarılarak analiz edilmiştir. Çalışma kapsamında öncelikli olarak tarım, hayvancılık, gıda, hizmet ve turizm sektörüne göre projeler ayrı ayrı sınıflandırılmış ve değerlendirilmiştir. Projelerin yıllara veya kurumlara göre değil de sektörlere göre ele alınmasının temel nedeni projelerin dağılışında kır-kent ayrımını daha iyi analiz edebilmek içindir. Projelerin yer seçiminde ve buradan elde edilen analizlerin değerlendirilmesinde sektörel sınıflamanın daha doğru sonuçlar vereceği düşünülmektedir. Zira yıllara veya kurumlara göre yapılacak bir sınıflamada kır-kent odaklı analizler yapmanın istenen sonucu tam olarak yansıtmayacağı düşünülmüştür. Bu aşamada ise sektörel sınıflamaya göre ayrılan projelerin sayısı ve bütçesine dair veriler mahalleler bazında ele alınmıştır. Projelerin mahallelere göre dağılımında belirleyici olan etmenler üzerinde detaylı olarak durulmuştur.

3. ARAŞTIRMA BULGULARI

Van ilinde yürütülen kırsal kalkınma projelerinin sektörel dağılımının incelendiği bu çalışmada projelere yönelik bir takım önemli bulgular elde edilmiştir. Özellikle projelerin belirli merkezlerde yoğunlaştığı dikkati çekmektedir. Kırsal kalkınma projesi olarak adlandırılmasına rağmen uygulanan projelerin önemli bir kısmının şehir merkezlerinde olduğu görülmektedir. Hâlbuki kırsal kalkınma uygulamalarında öncü olan Avrupa ve Amerika'daki uygulamalar şehir merkezlerinde değil kırsalda gerçekleştirilmiştir. Çalışmada elde edilen bulgular alt başlıklar şeklinde aşağıdaki gibi belirtilmiştir. Bu alt başlıklar, projelerin sektörel dağılımını ve bunlarla ilgili bulguları içermektedir.

3.1. BÜTÇE MİKTARI VE PROJE SAYISI AÇISINDAN PROJELERİN SEKTÖREL DAĞILIMI

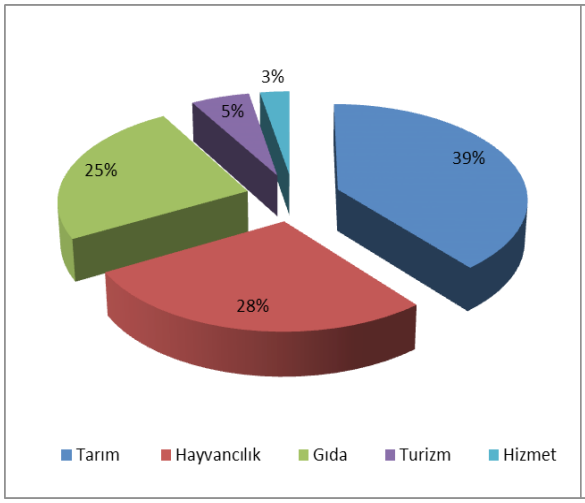
Sektörlere göre dağılımın verildiği tabloda projelerin bütçeleri ve sayılarıyla bunların oranları görülmektedir (Tablo 1).

Tablo 1. *Projelerin Sektörlere Göre Dağılımı*

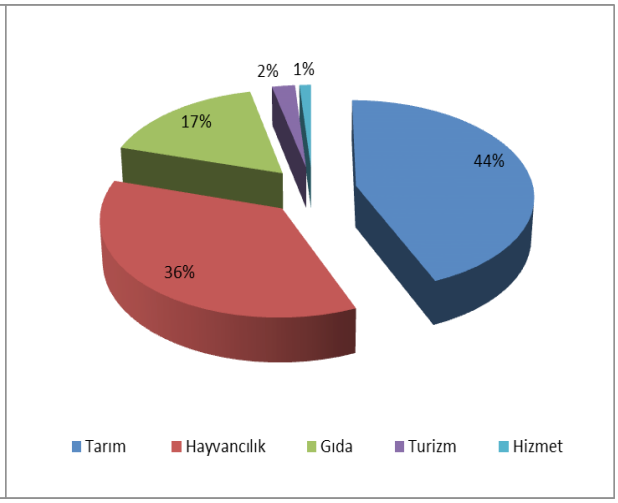
Sektör	Bütçe (TL)	Bütçe Toplamı İçerisindeki Oran (%)	Proje Sayısı	Toplam Proje Sayısı İçerisindeki Oran (%)
Tarım	30.422.528	39	110	44
Hayvancılık	21.620.027	28	92	36
Gıda	19.242.300	25	43	17
Turizm	4.326.469	6	6	2
Hizmet	2.172.157	3	3	1
Genel Toplam	**77.783.481**	**100**	**254**	**100**

Kaynak: *Van Gıda, Tarım ve Hayvancılık İl Müdürlüğü, TKDK, DAKA ve DAKP verileri.*

Tabloya bakıldığında proje bütçesi ve sayısında en yüksek değerlerin tarım sektöründe olduğu görülmektedir. Onu hayvancılık, gıda, turizm ve hizmet sektörleri takip etmektedir. Projelerin bütçe miktarının verildiği değerlere bakıldığında tarım sektörünün yaklaşık 30 binle (%39) en yüksek değere sahip olduğu görülmektedir. Onu hayvancılık (%28), gıda (%25), turizm (%6) ve hizmet (%3) sektörleri takip etmektedir (Şekil 2).

Şekil 2. *Projelerin Sektörlere Göre Bütçe Oranları*

Şekil 3. *Proje Sayılarının Sektörlere Göre Oranı*

Proje sayılarının sektörlere göre oranına bakıldığında en yüksek yüzdeye sahip olan sektör %44'le tarımdır. Onu hayvancılık (%36), gıda (%17), turizm (%2) ve hizmet (%1) sektörleri takip etmektedir (Şekil 3). Proje sayısıyla bütçe miktarının birlikte ele alındığında değerlerin az da olsa paralellik gösterdiği anlaşılmaktadır. Sıralama açısından bir benzerlik söz konusuyken oranlarda farklılaşma görülmektedir. Oransal açıdan bakıldığında tarım ve hayvancılık sektöründeki bütçe oranının proje sayısı oranına göre daha düşük olduğu görülmektedir. Gıda, turizm ve hizmette ise bütçe oranının daha yüksek olduğu görülmektedir.

3.2. TARIM SEKTÖRÜNE YÖNELİK KIRSAL KALKINMA UYGULAMALARI

Van ili ekonomisi ağırlıklı olarak tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. Ancak tarımsal verimliliği ve ürün çeşitliliğini kısıtlayan bir takım sınırlılıklar bulunmaktadır. Bunlar, yer şekillerinin engebeli oluşu, yükseltinin fazlalığı, iklim şartlarının sert olması şeklinde sıralanabilir. Dolayısıyla tarımsal faaliyetler ağırlıklı olarak iklimin çevreye göre daha uygun olduğu Van Gölü kıyı bölgelerinde gerçekleştiğini söylemek yanlış olmaz. Ancak ilde verimli çayır ve meraların fazla oluşu büyükbaş ve küçükbaş hayvancılığı tarım faaliyetleri kadar önemli bir geçim kaynağı haline getirmiştir. Hatta bazı alanlarda hayvancılık faaliyetleri tarıma göre daha baskındır. İl ekonomisi içerisinde bu faaliyetlerin birbirini tamamlayan iki önemli geçim türü olduğunu söylemek mümkündür. Zira bazı yerlerde tarımsal faaliyetler hayvan yemlerinin üretilmesi amacıyla yapılmaktadır.

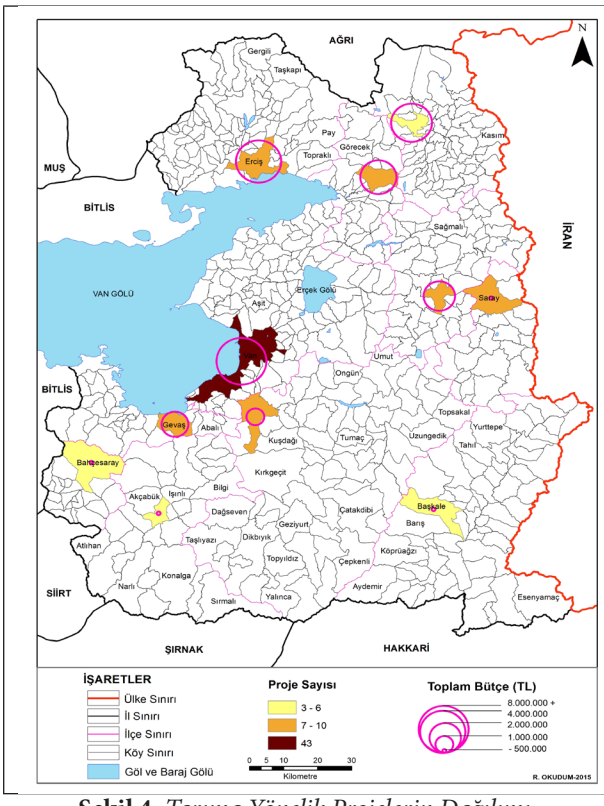
İlde tarım ve hayvancılık faaliyetlerinin yaygın olması, yürütülen kırsal kalkınma politikalarının bu sektörlerde yoğunlaşmasına neden olmuştur. Kırsal kalkınma projelerinde tarım sektörü en yüksek değere sahip olan sektördür. Bunların ildeki dağılışına bakılacak olursa projelerin kırda değil de şehir ve ilçe merkezlerinde uygulandığı görülmektedir. İldeki tüm ilçe merkezlerinde tarıma yönelik kırsal kalkınma projeleri uygulanmıştır. Tarımsal projelerin en fazla uygulandığı yer, Van şehir merkezidir. Şehir merkezinde 43 proje yürütülmüş ve bunların toplam bütçesi ise yaklaşık 16 milyon TL'dir. Van'ı 9 proje ve 7 milyon bütçeyle Erciş takip etmektedir. Erciş'i 2'şer milyonla Çaldıran (6 proje) ve Muradiye (7 proje) takip etmektedir. En düşük proje bütçesine sahip olan merkez ise yaklaşık 175 bin TL'lik 3 projenin uygulandığı Bahçesaray'dır (Şekil 4).

Tarıma yönelik kırsal kalkınma uygulamalarının şehir merkezlerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Bu durum, tarımsal yönüyle ön plana çıkmayan şehirler için bir zıtlığı ifade etmektedir. Tarım gibi kırsal yaşamla özdeşleşmiş bir faaliyetin kırda değil de şehirlerde yoğunlaşmış olması, 'buraların ne derece şehirleştiği' sorusunu akıllara getirmektedir. Zira, haritadan açıkça anlaşılmaktadır ki Van şehir ve ilçe merkezlerinde tarım ve tarıma dayalı faaliyetler yoğun bir şekilde yürütülmektedir. Tarım sektöründe uygulanan 109 projenin 93'ü Gıda, Tarım ve Hayvancılık Van İl Müdürlüğü tarafından yürütülmektedir. Bu 93 projenin de 78'i tarımsal makine ve ekipman desteği adı altında toplanmaktadır. Geri kalan projeler ise yine tarıma dolaylı yoldan katkı sunan soğuk hava deposu ve un fabrikaları gibi işletmelere yönelik projelerdir. Yani verilen hibe ve desteklerin tamamı kırsala değil de şehir merkezindeki küçük ve orta ölçekli tarıma dayalı işletmelere aktarılmaktadır. Bu da kırsalda olması gereken yatırım ve kalkınmanın, şehir merkezlerinde toplanması anlamına gelmektedir. Söz konusu kurumlarda

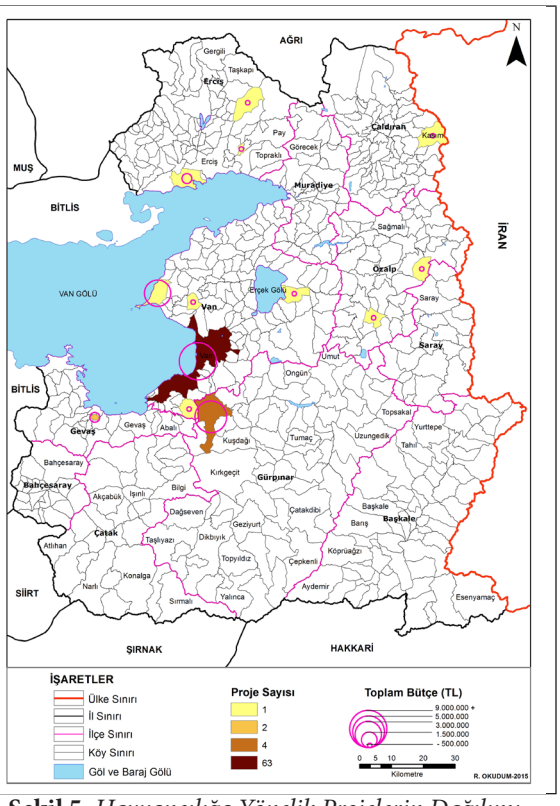
çalışan yetkililerle yapılan mülakatta, projelerin şehir merkezlerinde toplanmasının sebebi sorulmuştur. Yetkililerin verdiği cevaba göre, projeler, kırdaki üretimi dolaylı yoldan desteklemek adına bu şekilde düzenlendiği ifade edilmiştir. Şöyle ki, üretici ürününü şehir merkezindeki bu işletmelerde değerlendirebilmektedir. Ürününü buralarda işleyebilmekte veya satabilmektedir.

3.3. HAYVANCILIK SEKTÖRÜNE YÖNELİK KIRSAL KALKINMA UYGULAMALARI

İlde yaygın olan ve ekonomik kazanç getiren faaliyetlerden bir diğeri hayvancılıktır. Çayır ve meraların fazlalığı ile yaz yağışlarının nispeten yüksek oluşu hayvancılık faaliyetlerini desteklemektedir. Eğimin az olduğu alanlarda büyükbaş hayvancılık gelişirken, eğimin fazla olduğu alanlarda ise küçükbaş hayvancılık gelişmiştir. İldeki hayvancılık projelerinin mahallelere göre dağılımına bakıldığında tarıma yönelik projelerden kısmen farklılaştığı görülmektedir. Zira tarımsal projeler şehir ve ilçe merkezlerinde yoğunlaşırken, hayvancılık projelerinin köylerde de uygulandığı görülmektedir. Ancak hem hayvancılık hem de tarım projelerinde ortak olan nokta, projelerin ağırlıklı olarak Van şehir merkezinde gerçekleştiriliyor olmasıdır. Hem sayı hem de bütçe miktarı açısından ele alınacak olursa projelerin büyük bir çoğunluğunun şehir merkezinde gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır. Bütçe açısından projelerin %46'sı (21.620.027 TL) ve proje sayısı açısından ise %80'i (63) Van şehir merkezinde yürütülmektedir. Van'ı 4 projeyle (%5) Gürpınar takip etmektedir. Gürpınar, 4.831.658 TL toplam proje bütçesiyle projelerin yaklaşık %22'sine sahiptir. Gürpınar ve Van dışındaki diğer ilçe merkezlerinde hayvancılık projeleri yürütülmemektedir (Şekil 5). Hayvancılık projelerinin uygulandığı diğer yerler ise şehir merkezi dışındaki mahallelerdir. Bunların toplam proje sayısı 12 (%15) ve proje bütçesi ise 6.881.517 TL'dir (% 32). Bu mahalleler, proje sayısı açısından düşük bir yüzdeye sahip olmalarına rağmen proje bütçesi açısından yürütülen projelerin yaklaşık üçte birine sahiptir. Yani kırsalda uygulanan proje bütçelerinin şehir merkezindekilere oranla nispeten daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Zira Mollakasım'da yürütülen bir projenin bütçesi yaklaşık 2.5 milyon TL'dir. Bu ise 63 projenin uygulandığı Van şehir merkezinin hemen hemen dörtte birine, 4 projenin yürütüldüğü Gürpınar'ın ise yarısına denk gelmektedir. Kırsalda projelerin uygulandığı mahallelere bakılacak olursa bunlar 2 projeyle Dilmetaş (Gevaş) ve birer projeyle Emek, Dönerdere (Özalp), Sabanbüken, Ergücü, Çelebibağı (Erciş), Kasım (Çaldıran), Yeşilköy, Mollakasım (Tuşba), Köprüler (Edremit) ve Erçek'tir (İpekyolu).

Şekil 4. *Tarıma Yönelik Projelerin Dağılımı*

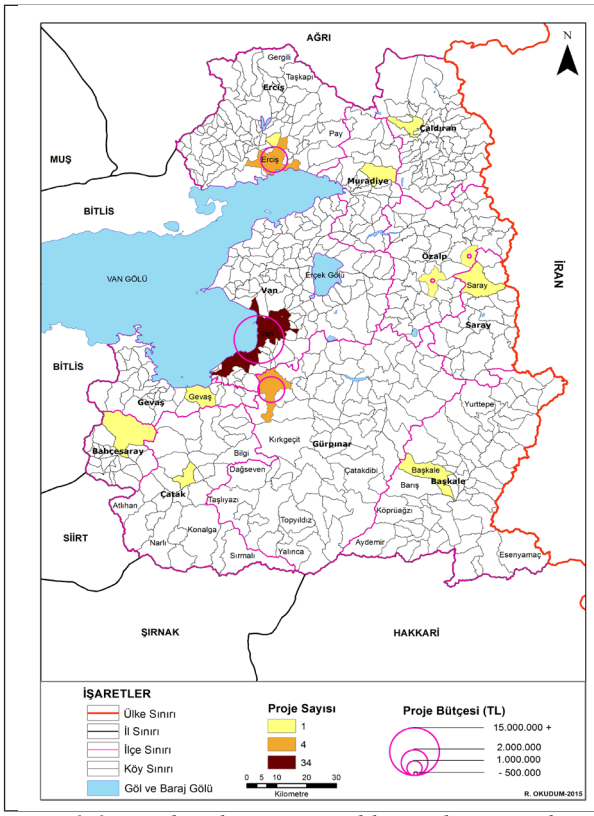
Şekil 5. *Hayvancılığa Yönelik Projelerin Dağılımı*

3.3. GIDA SEKTÖRÜNE YÖNELİK KIRSAL KALKINMA UYGULAMALARI

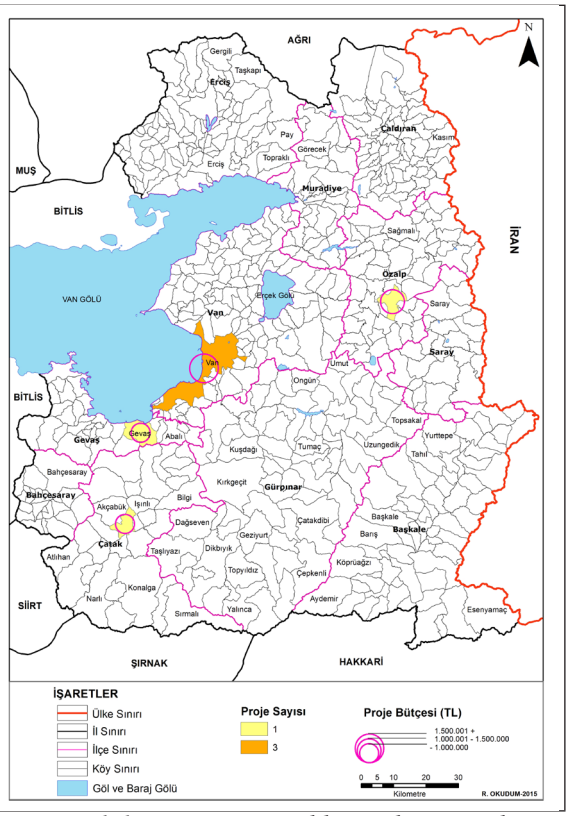
İlde uygulanan projeler içerisinde en yaygın olan üçüncü sektör gıdadır. Gıda sektöründeki projeler ağırlıklı olarak et, süt, bakliyat, hububat, bal ve un işlemeye yöneliktir. Projelerin mahallelere göre dağılımına bakılacak olursa şehir merkezlerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Bu kapsamdaki 44 projenin toplam bütçesi 19.242.300 TL'dir. Proje sayısı açısından bakıldığında projelerin %78'i Van şehir merkezinde, %9'u Erciş ve Gürpınar'da, %2'si ise Özalp ve Dönerdere'dedir (Özalp). Görüldüğü gibi Dönerdere Mahallesi dışında yürütülen tüm projeler şehir merkezindedir. Proje sayısının yüzdelik dağılımı, bütçe miktarı açısından yapılan dağılıma paraleldir. Bütçe miktarına göre projelerin %79'u Van şehir merkezinde, %8'i Erciş ve Gürpınar'da, %3'ü Dönerdere'de ve %2'si Özalp'tedir (Şekil 6).

3.4. TURİZM SEKTÖRÜNE YÖNELİK KIRSAL KALKINMA UYGULAMALARI

İlde tarım, hayvancılık ve gıda sektörleri kadar olmasa da turizm sektörüne yönelik yatırımlardan da bahsetmek mümkündür. İlde gerçekleştirilen turizm yatırımlarına bakılacak olursa yatırımların birkaç ilçe merkezinde toplandığı görülmektedir (Şekil 7). Bu kapsamda ilde toplam 6 proje uygulanmıştır. Bunların 3'ü Van şehir merkezinde, birer tanesi de Gevaş, Çatak ve Özalp'tedir. Bütçeler açısından değerlendirilecek olursa toplam bütçenin %42'si Van merkezde, %26'sı Özalp'te, %18'i Çatak'ta ve %15'i ise Gevaş'ta toplanmıştır. Van'da yürütülen projelerden sağlanan kaynaklar rekreasyonel alanların oluşturulması doğrultusunda kullanılmıştır. İlçelerde yürütülen projelerden sağlanan kaynakla ise turistik konaklama tesisleri inşa edilmiştir. Bu projelerin 5'i TKDK, bir tanesi ise DAKP tarafından finanse edilmiştir.

Şekil 6. *Gıda Sektörüne Yönelik Projelerin Dağılımı*

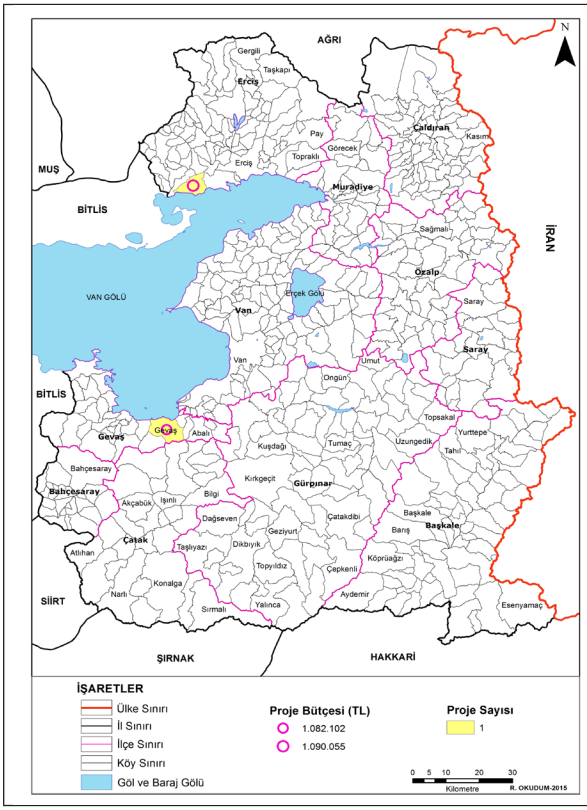
Şekil 7. *Turizme Yönelik Projelerin Dağılımı*

3.5. HİZMET SEKTÖRÜNE YÖNELİK KIRSAL KALKINMA UYGULAMALARI

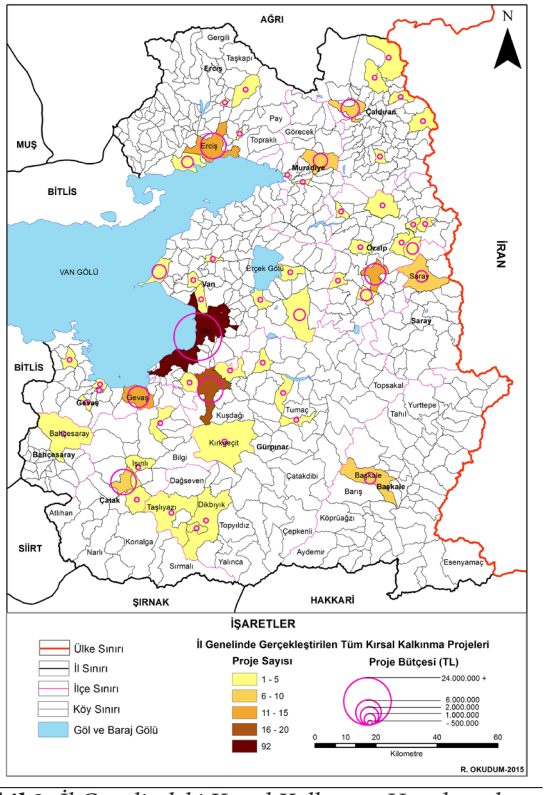
İlde yürütülen projeler içerisinde en az yaygınlık kazanan sektör türü hizmettir. Bu kapsamda Van ve Gevaş merkez ile Çelebibağı Mahallesi'nde (Erciş) olmak üzere toplam üç proje uygulanmıştır (Şekil 8). Bunlardan Çelebibağı ve Gevaş'ta uygulanan projelerin toplam bütçesi yaklaşık 1 milyon Türk Lirası'dır. Van merkezde uygulanan proje DAKP kapsamında olduğu için bütçe miktarı bilinmemekte ancak bu projeye ayrılan hibe miktarı ise yaklaşık 57 bir Türk Lirası'dır.

3.6. İL GENELİNDEKİ KIRSAL KALKINMA UYGULAMALARININ GENEL TOPLAMI

Çalışmanın bu kısmında ildeki kırsal kalkınma yatırımlarının mahallelere göre dağılımı bir bütün olarak verilmiştir. Tüm projelerin mahallelere göre dağılımına bakıldığında yatırımlardaki kır ve şehir ayrımının daha öncekilere göre çok daha keskin olmadığı görülmektedir. Zira yatırımların şehir merkezleri kadar olmasa da köylere kısmen yayıldığı görülmektedir. Toplam bütçe miktarı açısından ele alınacak olursa, en yüksek bütçeye sahip 10 projenin 8'i il ve ilçe merkezlerinde 2 proje ise kırsalda uygulanmıştır. Bu projeler içerisinde en yüksek değere sahip olan yer 42.749.480 TL ile Van şehir merkezidir. Van şehir merkezi, toplam bütçenin yaklaşık %54'üne sahiptir. Van'ı %11'le Erciş, %9'la Gürpınar, %4'le Özalp takip etmektedir. En yüksek bütçeye sahip ilk 15 projenin ise sadece 6 tanesi kırsalda uygulanmıştır. Bunların toplam bütçe içerisindeki oranı sadece %8.7'dir. Bunlar içerisinde en yüksek değere sahip mahalle %3.2 ile Mollakasım'dır (Tuşba). Onu sırasıyla Çelebibağı (Erciş), Dönerdere (Özalp), Dilmetaş Gevaş), Emek (Özalp) ve Sabanbüken (Erciş) takip etmektedir. Bu mahallelerdeki toplam proje sayısı ise 12'dir (%4.5). Proje sayısı açısından en fazla projeye sahip olan yer 92 projeyle Van şehir merkezidir (%34). Onu 19 projeyle Gürpınar, 15 projeyle Erciş, 13 projeyle Özalp ve 12 projeyle Gevaş ilçe merkezleri takip etmektedir (Şekil 9).

Şekil 8. *Hizmet Sektörüne Yönelik Projelerin Dağılımı*

Şekil 9. *İl Genelindeki Kırsal Kalkınma Uygulamaları*

4. SONUÇ VE TARTIŞMA

Kırsal yaşamın ve kırsal ekonominin sürdürülebilirliğinin sağlanması için kırsal yaşam standardının yükseltilmesi temel hedeftir. Dünya genelinde de bu amaç doğrultusunda kırsal kalkınma yatırımları gerçekleştirilmektedir. Gelişmiş ülkelerdeki uygulamalar kırsal kalkınmanın ruhuna uygun bir şekilde gerçekleştirilirken gelişmemiş veya gelişmekte olan ülkelerdeki uygulamalar ise genellikle kırsal kalkınmanın amaç ve hedeflerine uygun değildir.

Van ilinde kırsal kalkınma projelerinin ele alındığı bu çalışmada bir takım önemli sonuçlara ulaşılmıştır. Bu konuda elde edilen en önemli bulgu, kırsal kalkınma kavramından da anlaşılacağı üzere projelerin kırsalda uygulanması beklenirken önemli bir kısmının şehir merkezinde uygulanmasıdır. En fazla projeye sahip 10

merkeze bakıldığında bunların tamamının şehir ve ilçe merkezleri olduğu görülmektedir. Neredeyse tüm projelerin %80'i şehir ve ilçe merkezlerindedir. Yani bu durum, kırsal kalkınma kavramının özüne aykırıdır. Zira kırsal kalkınmada amaç şehirde yaşayan esnafın kalkındırılması değil, kırsal alanda sosyal ve ekonomik refahın arttırılmasıdır. Ayrıca bu uygulamalar, nüfusun kırsal alanda kalmasını teşvik etmediği gibi kırdan kente göçü tetikler niteliktedir. Bu durum, altyapı ve ulaşım konusunda ciddi problemlere sahip Van kentinin sorunlarının katlanarak çoğalmasına neden olmaktadır.

Çalışmada üzerinde durulması gereken bir diğer sonuç ise şehirlerin temel ekonomik fonksiyonlarıyla ilgilidir. Zira şehirler, tarım ve hayvancılık faaliyetlerinin yapılmadığı veya çok sınırlı ölçülerde yapıldığı yerleşmelerdir. İl genelinde yürütülen projelerin büyük bir çoğunluğu tarım ve hayvancılık projeleridir. Ancak bu projelerin önemli bir kısmı kırsalda değil şehir merkezlerinde uygulanmaktadır. Hâlbuki kırsal kalkınma konusunda öncü olan batılı ülkelerdeki kırsal kalkınma uygulamaları, kırsal alanda gerçekleştirilmektedir. Van örneğinde ise kırsal kalkınma uygulamaları şehir merkezlerinde başlatılarak yatırımların kırları ekonomik anlamda kalkındırması beklenmektedir. Bu tür bir yaklaşım, kırsal kalkınmanın özüne aykırıdır.

Çalışmadan elde edilen bir diğer sonuç ise kırsal kalkınma projeleri konusunda yetkili kurumların çok fazla ve birbirinden bağımsız hareket etmeleridir. Bilindiği gibi kırsal kalkınma projeleri farklı bakanlıklar tarafından desteklenmektedir. Hatta aynı bakanlık içerisinde farklı birimler tarafından yürütülmektedir. Örneğin Doğu Anadolu Kalkınma Projeleri (DAKP), Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı (DAKA) ve Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK) Kalkınma Bakanlığı bünyesinde kırsal kalkınmaya fon sağlayan farklı birimlerdir. Ayrıca Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı bünyesinde de kırsal kalkınma projeleri yürütülmektedir. Yani kırsal kalkınma projelerinin farklı kurumlar tarafından yürütülmesi, bu konuda çok başlılık meydana getirmektedir. Bu durum, istatistiklerin tek bir çatıda altında birleştirilmesinde ve değerlendirilmesinde sorunlara neden olmaktadır.

Çalışmada üzerinde durulması gereken en önemli sonuçlardan bir diğeri ise uygulanan projelerin sürdürülebilirliğinin sağlanmasıdır. Sürdürülebilirliğin sağlanması için projeyi yürüten kişinin aldığı projeyi geçici bir kazanç yolu olarak değil sürekli bir geçim faaliyeti olarak görmesi gerekmektedir. Projelerin dağıtımında bu kriterin ön plana alınması, sürdürülebilirliğin sağlanması konusunda kilit bir öneme sahiptir. Ayrıca projelerin yürütülmesi konusunda belirli bir bilincin ve eğitim düzeyinin oturmuş olması, sürdürülebilirliği etkileyen bir diğer önemli etmendir. Bu açıdan ele alındığında, ildeki projelerin önemli bir kısmının sürdürülebilirlikten ziyade yürütücüye maddi kazanç sağlama amacını güttüğü düşünülmektedir. Zira, özellikle turizm kapsamında belirli ilçe merkezlerine inşa edilen tesislerin ne karlı ne de sürdürülebilir olacağı düşünülmektedir.

Sonuç olarak denilebilir ki Türkiye'de kırsal kalkınmanın öneminin son yıllarda anlaşılma başlaması önemli bir gelişmedir. Ancak, sürecin başarılı bir şekilde yürütülmesi ve sonuçlandırılmasında tek başına yeterli değildir. Öncelikli hedef 'kırsal kalkınmayı iyi anlamak' olmalıdır. Kırsal kalkınmanın kırdan başlaması gereken bir hareket olduğu unutulmamalıdır. Yine bu yaklaşıma uygun projelere destek verilmesi faydalı olacaktır. Kırsal kalkınmada en önemli ayaklardan bir diğeri, projeyi yürütecek olan kırsal nüfusun ve proje yürütücülerinin üstlenecekleri görevler konusunda yeterince eğitimli ve bilinçli olması gerektiğidir. Aksi taktirde uygulamaya konan projeler sürdürülebilir olmaktan ziyade zaman ve para kaybından başka bir anlam ifade etmemektedir.

KAYNAKÇA

Aydın, B. M., (2013), Köy Enstitüleri ve Toplum Kalkınması, Anı Yayıncılık (2. Baskı), Ankara.

Bakırcı, M., (2007), Türkiye'de Kırsal Kalkınma: Kavramlar-Politikalar-Uygulamalar, Nobel Yayınevi, Ankara.

Chambers, R., (1998), Rural Development: Putting The Last First, Longman, New York, USA.

DPT, 2006, Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi, http://www.arem.gov.tr/ortak_icerik/arem/Projeler/Yonetim/Koy_hizmetleri/Bl_1.pdf (Erişim Tarihi: 21.05.2015).

Geray, C., (2011), Dünden Bugüne Kırsal Gelişme Politikaları, Phoenix Yayınevi, Ankara.

Gülçubuk, B., N. Yıldırak, N. Kızılarslan, D. Özer, M. Kan, ve A. Kepoğlu, (2010), "Kırsal Kalkınma Yaklaşımları ve Politika Değişimleri", Türkiye Ziraat Mühendisliği VII. Teknik Kongresi, Ankara: TMMOB, Ziraat Mühendisleri Odası, Ankara, S:1227-1243

Işık, N. ve Baysal, D., (2011), Avrupa Birliği'ne Uyum Sürecinde Türkiye'de Kırsal Kalkınma Politikaları: Genel Bir Değerlendirme Cumhuriyet Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 12, Sayı 1, S. 165-186.

Kayıkçı, S., (2009), Türkiye'de Kırsal Alan Yönetimi, Sosyal Araştırmalar Vakfı Yayını, İstanbul.

Dağ, R., (2007), Kırsal Kalkınma Siyaseti, Dipnot Yayınları, Ankara